

Розділ 4

Економіко-теоретичні аспекти розвитку фінансово-кредитних систем

УДК 336.719

Гірченко Т. Д.

*к.е.н., доцент, директор Інституту магістерської та післядипломної освіти
Університету банківської справи Національного банку України, м. Київ, Україна*

Петелькіна Ю.О.

*аспірант I року навчання, фахівець I категорії сектору міжнародних зв'язків,
Університет банківської справи Національного банку України, м. Київ, Україна*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Анотація. Досліджено різні підходи до визначення сутності поняття конкурентоспроможності, запропоновано її ієрархічну модель, яку адаптовано до умов і особливостей банківського конкурентного середовища. Визначено основні фактори, що впливають на конкурентоспроможність як окремого банківського, так і банківської установи та сектору в цілому.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність, банківський сектор
Формул: 0; рис.: 1, табл.:0, бібл.: 7

Girchenko T. D.

*PhD, docent, director of the Institute of Master and Postgraduate Education of the
University of Banking of the National Bank of Ukraine, Kyiv, Ukraine*

Petelkina J. O.

*postgraduate student, specialist (the 1st category) of the International relations section of the
University of Banking of the National Bank of Ukraine, Kyiv, Ukraine*

THEORETICAL ASPECTS OF THE DEFINITION OF THE BANKING SYSTEM COMPETITIVENESS

Abstract. Different approaches to the definition of competitiveness are researched. Hierarchic model of competitiveness is suggested and adapted to the conditions and peculiarities of the banking competition. The main factors that influence the competitiveness of the banking product, bank and banking sector are defined.

Key words: competition, competitiveness, banking sector
Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 0, bibl.: 7
JEL Classification:G 21, G 30, L 20.

Гирченко Т.Д.

*к.э.н., доцент, директор Института магистерского и последипломного образования
Университета банковского дела Национального банка Украины, г. Киев, Украина*

Петелькина Ю.А.

*аспирант, специалист I категории сектора международных отношений,
Университет банковского дела Национального банка Украины, г. Киев, Украина*

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ СУЩНОСТИ ПОНЯТИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ

Аннотация. Исследовано основные подходы к определению сущности понятия конкурентоспособности. Предложено ее иерархическую модель, которую адаптировано к условиям и особенностями банковской конкурентной среды. Определены основные факторы, которые влияют на конкурентоспособность как отдельного банковского продукта, так и банка и банковского сектора в целом.

Ключевые слова: конкуренция, конкурентоспособность, банковский сектор

Формул: 0; рис.: 1, табл.:0, библи.: 7

Вступ. Проблема підвищення конкурентоспроможності стосується практично всіх сторін суспільного життя. Загострення конкурентної боротьби за збут продукції, за місце на ринку змушує як окремі суб'єкти господарювання, так і цілі країни постійно шукати нові резерви, вимагає вдосконалення технологій з метою створення більш якісних товарів.

Дослідження проблем конкурентоспроможності у банківському середовищі знайшли широке відображення в працях вітчизняних науковців, зокрема Вавілової Е.В., Зражевського В.В., Прімерової О.К., Фатхутдінова Р.А., Кіреєва О. та Заруби Ю.О., Романенка Л.Ф., та багатьох інших.

Однак в літературі не існує загальноприйнятого визначення конкурентоспроможності, не сформовано загальний підхід щодо дослідження конкурентоспроможності на різних рівнях, тому виникає об'єктивна необхідність проаналізувати це поняття і основні підходи до його визначення у сучасній науковій літературі.

Постановка завдання. Метою даної роботи є аналіз основних підходів до визначення поняття конкурентоспроможності, з'ясування факторів, що її визначають, та дослідження особливостей конкурентоспроможності саме у банківському середовищі.

Основні результати дослідження. Конкурентоспроможність є поняттям, яке відображає суть конкуренції. У широкому розумінні конкурентоспроможність – це зумовлена економічними, соціальними політичними чинниками позиція країни або товаровиробника на внутрішньому та зовнішньому ринках [1]. Також вона розглядається як відносна здатність не тільки підприємства, але й сектора, народного господарства, у порівнянні з іншими суб'єктами економічних відносин до: виробництва сучасних, технологічно інтенсивних товарів, вирішення нових технічних проблем, досягнення доходів (постійно зростаючих) при високому рівні зайнятості та відносно високому рівні заробітної плати.

Також досить повне і узагальнене визначення пропонує А.Г. Демент'єва, визначаючи конкурентоспроможність як сукупність переваг і здатності суб'єкта в порівнянні з йому подібними в боротьбі за досягнення мети, характерної для них, в умовах дії законів певного навколишнього середовища (системи) [2].

Е.А. Горбашко розглядає це поняття в іншому аспекті, вважаючи конкурентоспроможністю здатність конкретного предмету витримати конкуренцію (потенційну і/або реальну) [3].

Схоже, але доповнене визначення наводить у своїх працях Р.А. Фатхутдінов, називаючи конкурентоспроможністю властивість об'єкта, що характеризує ступінь реального чи потенційного задоволення ним конкретної потреби в порівнянні з аналогічними об'єктами, представленими на конкретному ринку [4].

З огляду на наведені вище підходи до визначення поняття конкурентоспроможності, можна зробити висновок, що у науковій літературі його прийнято розглядати на чотирьох рівнях (рис. 1).

Оскільки конкуренція у банківському секторі має певні відмінності від інших галузей, виникає необхідність адаптування такої ієрархічної моделі до умов

банківського середовища. Тому за таких умов конкурентоспроможність варто розглядати на рівні окремого банківського продукту, банківської установи та банківського сектору в цілому. Українські науковці, що досліджують питання конкурентоспроможності банківського сектору в основному базуються на теорії конкурентних переваг М. Портера, оскільки у вітчизняній практиці досі ще не розроблені комплексні методики оцінки конкурентоспроможності банків.

Існує думка, що конкурентоспроможність банку – це більш складна ринкова характеристика банку, значно ширша від поняття його надійності. Вона відображає ступінь привабливості банку для реальних і потенційних клієнтів, який дає змогу отримати певні переваги у формуванні впливу на ринкову ситуацію у власних інтересах.

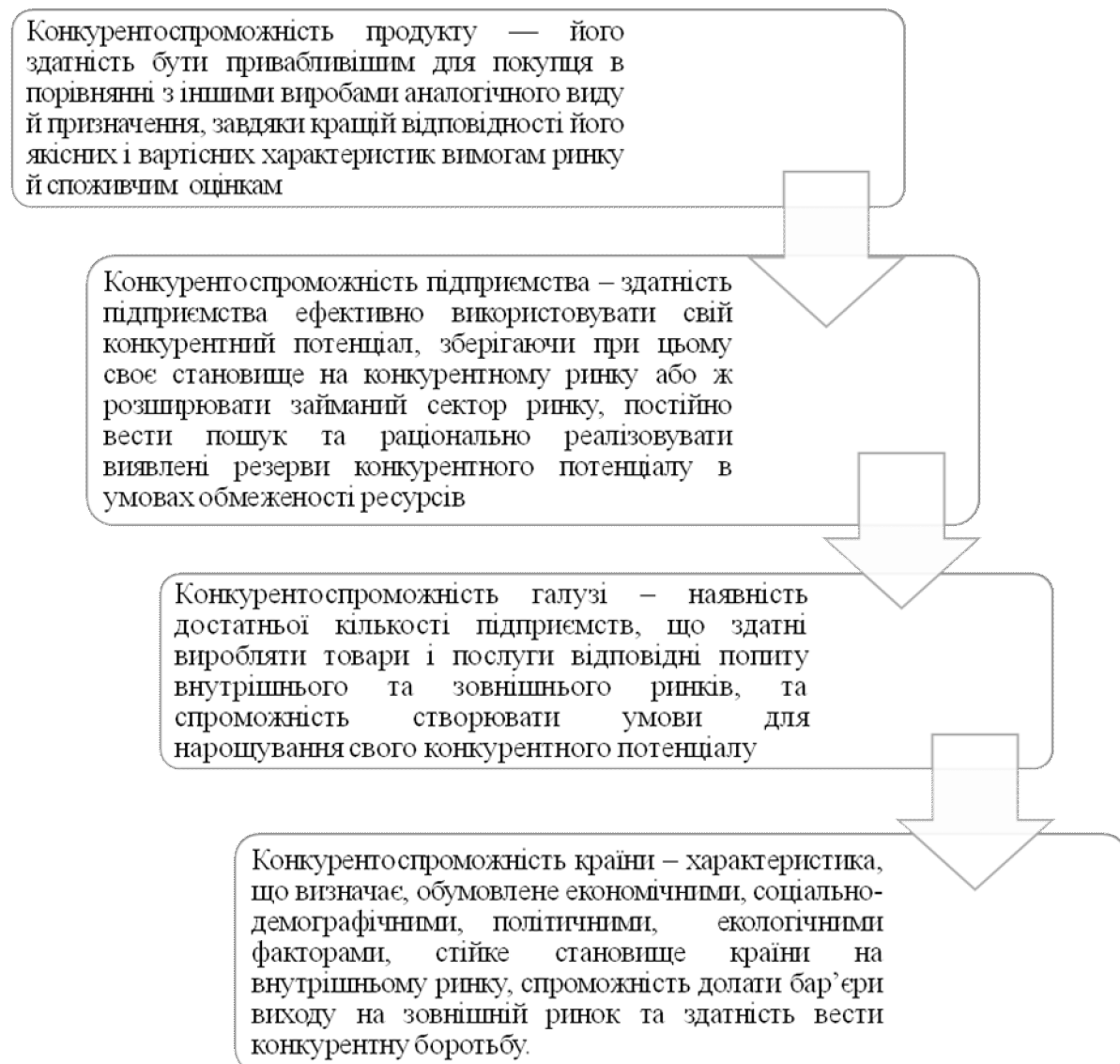


Рис 1. Ієрархічна модель конкурентоспроможності

Джерело: складено автором

Кіреєв О. та Заруба Ю., досліджуючи проблему підвищення конкурентоспроможності банків, стверджують, що основним принципом створення системи індикаторів конкурентоспроможності банку має бути поєднання поточних результатів конкурентної активності банківської установи з її можливостями щодо довгострокового створення вартості [5].

Узагальнене бачення економічної сутності поняття конкурентоспроможність банку визначає дану категорію як здатність витримувати конкуренцію з іншими банківськими установами та суб'єктами господарювання, які задовольняють наявні потреби на споживчому цільовому ринку. Однак даний підхід є поверхневим і не розкриває повністю сутності даного економічного терміну.

Важливе доповнення існуючих підходів щодо визначення конкурентоспроможності банку внесли Лютий І. та Юрчук О. Вчені підняли питання важливості належного рівня фінансової стійкості банку та додали це до переліку критеріїв конкурентоспроможності банку. Автори визначають дану категорію як готовність ефективно надавати конкурентні фінансові послуги, забезпечувати високу фінансову стійкість і динамічно розвиватися, враховуючи загальноекономічне і соціально-політичне становище держави та протидіючи різноманітним зовнішнім та внутрішнім ризикам [6].

На нашу думку, слід розкривати категорію конкурентоспроможності банку через опис її основних проявів, а саме: складна ринкова характеристика банку; здатність банку діяти на рівні з присутніми на ринку аналогічними конкуруючими суб'єктами; вигідність його позицій за кількісними та якісними показниками; потенціал банку для досягнення його конкурентних переваг на ринку банківських послуг; ступінь привабливості банку для реальних і потенційних клієнтів; швидкість подолання банком негативних непередбачуваних факторів, що можуть призвести до фінансових втрат.

А конкурентоспроможність банківського сектору нами визначено як наявність достатньої і оптимальної кількості банківських установ, які здатні задовольняти існуючий попит на ринку, та їх спроможність нарощувати свій конкурентний потенціал задля ефективнішого задоволення потреб споживачів та сталого розвитку банківської системи в цілому.

Для повнішого розуміння сутності поняття конкурентоспроможності слід також розглянути основні фактори, що визначають конкурентоспроможність, тобто ті умови, що детермінують реальну й потенційну спроможність витримати конкуренцію на певному ринку у фіксований проміжок часу. Фактори конкурентоспроможності пропонуємо розглядати за згаданими рівнями ієрархії: конкурентоспроможність банківського продукту, банку та банківського сектору.

Найбільш комплексно фактори конкурентоспроможності продукту визначені Р. Фатхутдіновим, який розділив їх на внутрішні та зовнішні, навів їх перелік та визначив спрямованість впливу. З огляду на визначення конкурентоспроможності продукту її фактори будуть пов'язані з методами конкуренції, які прийнято розділяти на цінові та нецінові. Цінова конкуренція передбачає пропозицію продуктів за зниженими цінами або з нижчою вартістю обслуговування чи споживання. Нецінова конкуренція базується на відмінних особливостях продуктів порівняно з конкурентами, пов'язаних з їх властивостями, умовами продажу, позиціонуванням на ринку тощо [4].

Наступним рівнем конкурентоспроможності є конкурентоспроможність банку, що залежить від конкурентоспроможності банківського продукту та водночас впливає на неї. Більшість дослідників при дослідженні конкурентоспроможності банку виділяють дві групи факторів: внутрішні та зовнішні. До зовнішніх факторів відносять ефективність державно-правового механізму, загальноекономічну ситуацію, стан фінансового ринку та розвиток світової економіки. Внутрішніми факторами дослідники називають якість менеджменту, розвиток технологій, організаційну структуру, продуктову та цінову політику, функціональну спрямованість, впровадження інновацій, інфраструктурне забезпечення, рівень капіталу та ресурсну базу, фазу еволюції банку, якість активів, конкурентну позицію, управління ризиками, комерційні зв'язки, рівень прибутковості.

При розгляді конкурентоспроможності окремої фінансової установи у закордонній практиці, зокрема Маміко Йокої-Араї та Наюкі Йошино, виділяються такі основні фактори, що її відображають: ефективність (рентабельність активів (ROA) та рентабельність капіталу (ROE), фінансовий менеджмент), розмір установи (частка на ринку, величина роздрібного напрямку), ІТ (інноваційно-дослідницька діяльність, фінансові технології, інформація та бази даних), управління ресурсами (управління персоналом, корпоративне управління). Також ці дослідники виділяють так звані «м'які» фактори, які неможливо кількісно виміряти, але які є важливими для довгострокової перспективи, зокрема: етичні методи діяльності, здоров'я і безпека, репутація, гнучкість та адаптивність, корпоративна вартість [7].

Ураховуючи зазначене вище, нами пропонується наступний склад факторів конкурентоспроможності банку:

1) зовнішні по відношенню до банку:

- фактори прямого впливу: рівень конкурентоспроможності банківської системи та інтенсивність конкуренції;
- фактори непрямого впливу: рівень конкурентоспроможності країни;

2) внутрішні по відношенню до банку:

- якість організаційного забезпечення (ефективність організаційної, фінансової, регіональної структури та мережі);
- якість управління персоналом (система управління персоналом, корпоративна культура, підвищення кваліфікації персоналу, поліпшення умов праці);
- якість стратегічного управління (визначення стратегії розвитку банку та шляхів її досягнення);
- якість технологічного забезпечення (наявні техніки і технології, наявність моделей);
- якість інформаційного забезпечення (наявність інформаційних систем та баз даних);
- якість маркетингової політики банку (організаційно-технічний рівень управління виробництвом і збутом банківських продуктів; ефективність цінової політики банку; ефективність управління клієнтською базою банку; удосконалення банківських технологій);
- якість управління активами і пасивами банку, ліквідністю та рентабельністю.

Як було зазначено вище, зовнішнім фактором прямого впливу є конкурентоспроможність банківського сектору. Слід зауважити, що системні дослідження конкурентоспроможності банківського сектору відсутні, увага науковців зосереджується, переважно, на механізмах забезпечення стійкості, стабільності банківських систем.

Доведено, що централізація банківського капіталу прямо і опосередковано впливає на рівень конкуренції у секторі, оскільки збільшується концентрація ринку і зростає ринкова влада певних банків, а конкуренція стає слабшою.

Важливим фактором конкурентоспроможності банківського сектору є ефективність банківського регулювання та нагляду, що в Україні здійснюється Національним банком України.

Висновки. Отже, конкурентоспроможність у галузі банківництва пропонуємо розглядати як ієрархічну систему, яка включає конкурентоспроможність банківського продукту, банку і банківського сектору в цілому. Взаємозв'язки між рівнями ієрархії мають діалектичний характер, з одного боку, їм притаманна взаємообумовленість (забезпечення конкурентоспроможності об'єкта нижчого рівня ієрархії є необхідною, але недостатньою умовою забезпечення конкурентоспроможності об'єкта вищого рівня ієрархії), з іншого – можливість набуття певних характеристик незалежно один від одного.

Література

1. Харченко, Т. Б. Забезпечення конкурентоспроможності підприємств як засіб ринкового реформування економіки [Текст] / Т. Б. Харченко // АПЕ. – 2003. – № 2. – С. 70-73.
2. Масляева, О. О. Економічна сутність категорії «конкурентоспроможність»: дефініція та систематизація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=737>.
3. Горбашко, Е. А. Конкурентоспособность промышленной продукции [Текст] / Е. А. Горбашко. – СПб, 2001.
4. Фатхудинов, Р. А. Управление конкурентоспособностью организации [Текст] / Р.А. Фатхудинов. – М.: Изд-во Эксмо, 2004. – 544 с.
5. Кіреєв, О. Підвищення конкурентоспроможності банку: стратегічний підхід [Текст] / О. Кіреєв, Ю. Заруба // Вісник НБУ. – 2003. – № 11. – С. 24–27.
6. Неізнана, О. В. Оцінка та практичні рекомендації щодо забезпечення конкурентоспроможності українських банків в сучасних умовах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1659>.
7. Mamiko, Yokoi-Arai. Concept of Competitiveness in the Financial Sector [Text] / Yokoi-Arai Mamiko, Yoshino Naoyuki // Financial Research and Training Center Discussion Paper Series. –2006. – № 24.
Стаття надійшла до редакції 18.09. 2014 © Гірченко Т.Д., Петелькіна Ю.О.

References

1. Kharchenko, T. B. (2003). Zabezpechennya konkurentospromozhnosti pidpnyemstv yak zasib rynkovoho reformuvannya ekonomiky. *APE*, 2, 70-73.
2. Maslyayeva, O. O. *Ekonomichna sutnist katehorii «konkurentospromozhnist»: definitsiya ta systematyzatsiya*. Available at <http://www.economu.nauka.com.ua/?op=1&z=737>
3. Horbashko, E. A. (2001). *Konkurentosposobnost promyshlennoy produktsyy*. SPb.
4. Fatkhudinov, R. A. (2004). *Upravlenie konkurentosposobnostyu orhanizatsii*. Eksmo, 544.
5. Kireev, O. & Zaruba, Y. (2003). Pidvyshchennya konkurentospromozhnosti банку: stratehichnyy pidkhid. *Visnyk NBU*, 11, 24-27.
6. Nyeizvestna, O. V., & Hetmanenko, A. A. *Otsinka ta praktychni rekomendatsyi shchodo zabezpechennya konkurentospromozhnosti ukraïnskykh bankiv v suchasnykh umovakh*. Available at <http://www.economu.nauka.com.ua/?op=1&z=1659>
7. Mamiko, Yokoi-Arai, & Naoyuki, Yoshino (December, 2006). Concept of Competitiveness in the Financial Sector. *Financial Research and Training Center Discussion Paper Series*, 24.
Received 18.09.2014 © Girchenko T.D., Petelkina J.O.